

O slobodi

Koliko su puta ljudi u povijesti, tom neurednom rasporedu nizajućih nesloboda, pokušavali pisati o slobodi sputavani različitim i vječnim neslobodama. Pretpostaviti je da je znanje imalo ključnu ulogu u tom nedodirljivom zakutku ljudske spoznaje - ni neznanje nije bilo ništa slobodnije. Ponekad je ono nepremostivo breme neslobode, a izostanak kadikad upravo teži njemu. Vrijeme će pokazati da je jedino vrijeme vrijedno spomena slobode. Čak i prostor nije potpuno slobodan: ograničen je spoznajnom projekcijom (raz)uma. Jednostavnije je (i slobodnije) prostornom okviru dodati vremensku komponentu,

nego vremenskom prostornu. Ali nemoguće je vrijeme osloboditi ljudske komponente (barem u svjesnom stanju). Nesvjesnima bi mogli nazvati one ljudske radnje koje su uzročno-posljedične veze ratova i sukoba, a oprostaj pruža veliku količinu slobode (ne nužno i povratne informacije, ali takva bi ona bila da je sveobuhvatna i svjesno sveprožimajuća). Potraga za revanšom i kartom koja vodi u drugom (povratnom) smjeru, vodi nas u potpuno neslobodni dio samih po sebi istovjetnih tračnica. To je potez sličan premošćivanju i spajanju gibajućih planeta materijalnim sponama. Nebeska tijela svojom dinamikom upozoravaju nas da mjesta statičnosti nema u široko zamišljenim svemirskim prostranstvima. Mogli bismo reći da se potpuno slobodno kreću svemirskim obzorom, ali opet upadamo u zamku neslobode: određena pravila i ograničenja znače neslobodu, a nemogućnost zamjećivanje cjeline opet dovode do iste. Pa što je to onda što je slobodno?

Čovjek bi bio slobodniji kad bi na jednostavno pitanje "Zašto?" odgovorio simplicitetom "Zato". Nikad utaziive težnje čovjeka za razrješavanje složenog dovode do različitih frustrirajućih ne-sloboda. Tako da pronicanje u sićušnost dovodi do nesloboda koje se mogu uspoređivati s beskrajem svemirskih prostranstava. U tom pogledu čovjek je vječni neslobodnjak. Teško da beskraj može sažeti u jednostavnost bezazlenog postojanja. Tu mu u pomoć priskače komponenta duše koja je istinski (ne)očita i "agresivno" slobodna čak i u nespoznavanju. Slične slobode zapažamo i u snovima, ali i oni su usmjereni na neku konačnost (iako nesvjesnu). Misao vodilja ili pak ona koja odvrća samo fokusiranje misli može biti pokretač znatnije slobode, ali može biti i znatnija poteškoća u spoznavanju čovjekove nutrine i prirode same po sebi. Čovjek je čudno biće, koje će lako svoje i prednosti sveg živog svijeta pretvoriti u propuste zbog materijalnosti i prolaznosti prirode kojom razmišlja – ponekad krajnje neslobodnim i nepromišljenim učincima (prethodno možda predisponiranim "slobodno" zacrtanim načelima). Zapravo, čovjek je biće koje je neslobodno u svojoj slobodi i prilično slobodno u svojoj neslobodi. Upriličenje i prilagodba ljudskosti da u različitim trenutcima i povijesnim razdobljima stvara neke nove odrednice i "granice" sloboda koje treba dosegnuti samo su neka nova pregnuća stavljena u kontekst vremenske okosnice nekih starih i uljudbenih težnji. Prostor - vremenski kodovi tu ne igraju veću ograničujuću ulogu, već je takva dana ljudima. Od svega napraviti ništavilo, od dobrog zlo, od misli veličanja i slavljenja života do krajnje rezignacije samo su neka od mogućnosti čovjekovih mentalnih sposobnosti projiciranja odreknuća i ustupanja slobode. Čovjekova povijest prožeta je kronologijom nesloboda. Stvaranje kolonija i ratovi čiji ishodi znače nužnu "dobrobit" čovječanstva, samo

su od nekih iskrivljenih zrcalnih projekcija lica i naličja povijesti nesloboda, pa i u kristalno jasnim vodama tzv. slobodnih demokratskih zemalja. Slobodu stvoriti na tijeku iscrpljujućih i bespoštednih nesloboda teško da bismo mogli nazvati slobod(n)om (ipak možemo, ali to je samo jedna u nizu više-manje obmanjujućih nesloboda). Ljudska misao podložna je utjecaju različitih misaonih intenziteta, možda na sličan način kao što su intenziteti raznovrsnih ideja podložni utjecaju ljudske misli. Prožimanje ljudskog stvaranja i utilitarnosti okarakterizirano je različitim intenzitetima (ne)sloboda, ili bolje: pseudosloboda. Dublja višeznačnost takvog obilježja ljudske i društvene konstitucije relevantan je pokazatelj stremljenja i pravca (ne)slobodnog svijeta. Ambicije ljudskih društava da postanu slobodna i napretku sklona za sobom ostavljaju pustoš nekih drugih eventualno sličnostremećih društvenih zajednica. Razglabanje o slobodama je putokaz onom (raspravljanju) o neslobodama. Razvidna je urgentnost u dokidanju bespredmetnih gledišta i uviđanja vizura kojima čovjek čini svoju egzistenciju. Teško i nikako možete napuniti prazan želudac vrijednosnim papirima, čiju "vrijed-nost" neće dočekati za to ili slično nap(1)aćena cijena dotičnog života.

Moderno doba manipuliranja atomima i genima donijelo je, između ostalih, i dvojbu etičnosti kloniranja. Ta monomorfija individualnog (oblika) "kruna" je čovjekove destruktivne automahije i aspiracije kognitivnog: dilema koja to nikad nije trebala biti. Za dijete ili fetus koji će to tek postati, postoje određene pravne zadanosti koje ga zaštićuju, ali on pripada i fizičkom svijetu, i tu je njegov morfološki usud. Ne uvidjeti prijetnju miješanja u domenu nepoznatoga i posljedično neizvjesnoga ljudska je osobina koja čovjeka prati od kolijevke civilizacija. Pismom je samo zabilježio proces uljudivanja koji je počeo znatno prije njegova izuma i šire uporabe, i tako na simboličan način razgraničio civilizaciju od "necivilizacije". Čovjek se ziba na rubu kolijevke snom koji ga vodi u pismohrani suton civilizacija: ostao je dijete vično hranjenju igrama, pa i onim najopasnijim egzistencijalnim slobodama. Stoga ne začuđuje upozorenje Stephena Hawkinga da će čovjek morati promijeniti genetski kôd zbog skokovitog razvoja kompjutorske tehnike. Vjerojatno će čovjek tehnološki smisao morati zamijeniti tehnikom preživljavanja. Ljudska emfatičnost i bahatost je u dubokoj perspektivi autodestruktivna. Umjetna inteligencija stvorena od čovjeka u dogleđnoj budućnosti mogla bi se okrenuti protiv njega samog: od većeg zla izabrala bi ono "manje" - uništenje vrste (ili njezinog određenog dijela) koja je glavni krivac beskrupuloznog razaranja planeta Zemlje. Proizvesti iz glave slagalicu koja bi ga koštala te iste, vjerojatno nije ništa novo nekom starom "slobodarski" nastrojenom čovjeku: jedina moguća novina je

gromoglasan i globalizirajući kraj ovozemaljskog. U određenom smislu bio bi to po(d)bačaj koji bi odnio život obaju i svih roditelja zajedno, te sve one djece koja su trebala doći, i koja su već tu. Demografska eksplozija popraćena je intimnom, psihološkom implozijom: čovjek se povlači u samoću samog sebe, ali od silne energije koju posjeduje u pravilu se služi onom eksternom, izmjeničnom da bi svijet sažeo na dvije (i dočaranje treće) dimenzije putem prijemnika na botune. Trezveni pogledi na stvari materijalnog mogu spriječiti duševnu ekstinkciju. Umjerenost je crta obrane ljudskosti i zlatno (u smislu postojanog) pravilo rezistencije širokog spektra sloboda. Slobode neće biti naklone čovjeku ako on ne bude naklonjen njima. Čimbenik volje važan je nosilac stvaranja umjerenosti proizlazećih sloboda. Bezvoljnost je boljka svih ljudskih manifestacija, a dobrovoljnost težnja (koja to može uvijek ostati) za prevagom dobra. Težiti dobru, jednako je izboru slobode, a izboriti slobodu, jednako je iskonskom dobru. Sloboda je (sve) ono čemu težimo, a da ne otežamo od balasta nesloboda. Nalazi se (tu) posvuda oko nas i mi smo vječni zarobljenici istodobno okrivljeni i pravednici u slobodi. Sloboda nema granica, ali obično ih imaju sve neslobode (pa i pristupi kao i prilozima slični ovome). Ako bi rekli da put(ovanje) od tisuću kilometara počimlje prvim ili jednim korakom, te je popločano naporom i slobodnim izborom, onda bi čovjek koji je prošao tisuće kilometara (čak i bez pomicanja s mjesta) i bez okretanja unatrag trebao znati da može izabrati smjerove kretanja do određenog momenta slobodarski ili ne novousmjerenog prema nekim novim vapajućim naporima i putovima. Ne vidjeti množinu začudnih ljudskih putova, znači znatno izgubiti na duhovnoj kondiciji. Uvidjeti je *conditio sine qua non* sveg ljudskog postojanja, a sloboda otvara vidike raznorodnih djelovanja. Sloboda je reciprocitet uzimanja i davanja i vječni recidiv praiskonskog. Ljudski život bez slobode bila bi fingirana sloboda bez čovjeka da je vidi takvom.

Đivo Bašić